

НА ЗАСАДАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ДОВІРЧА ВЗАЄМОДІЯ, ЦІННОСТІ, ДЕМОКРАТИЧНА ФОРМА УПРАВЛІННЯ

Лісова Н.І.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та менеджменту
КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників»*

ON THE BASIS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: TRUST INTERACTION, VALUES, DEMOCRATIC FORM OF MANAGEMENT

Lisova N.

*Ph.D., Vice Rector Commission on Narcotic Drugs "Cherkassy Regional Institute Postgraduate
education teaching staff Cherkasy Regional Council"*

Анотація

Розглянуто ідеї формування учня-Людини, гідного довіри як соціоорієнтованої особистості; подано критерії та показники оцінювання рівня сформованих цінностей; звернено увагу на стан сучасного виховання та подано наукові рекомендації щодо його оновлення; особливо автором акцентовано на формуванні довірчої взаємодії в сучасній школі відповідно до основних положень концепції «Нова українська школа», розкрито особливості програми «Уроки довіри в сучасній школі», за якою навчають і навчаються всі учасники освітнього процесу та здійснюється демократична форма управління.

Abstract

The idea of forming a student-man, worthy of trust as a socially oriented personality is considered. criteria and indicators of evaluation of the formed values are given; attention was paid to the state of modern education and scientific recommendations for its updating were submitted; especially the author has focused on forming trusting interaction in the modern school in accordance with the main provisions of the concept "New Ukrainian School", the features of the program "Lessons of Trust in a Modern School", which are taught and taught by all participants in the educational process and implemented a democratic form of government, are revealed.

Ключові слова: учень, людина, школа, довірча взаємодія, цінності.

Keywords: student, man, school, trust interactions, values.

На ідеях ціннісної філософії має творитися сучасна культура й інноваційний освітній процес, простір. Проте, як зазначають вітчизняні та зарубіжні вчені (І. Бех, В. Кремень, М. Мамардашвілі, В. Огнев'юк, О. Сухомлинська, С. Сисоєва та ін.), на теперішньому етапі розвитку суспільства, всієї цивілізації «...людину задовольняє якість «бути людиною маси», утверджується «...небажання людини бути собою у вимірі великої культури...», тобто переважає «зовнішньо детермінований тип розвитку особистості й слабкість внутрішньо детермінованого за мірою духовності» [1, с.5-6]. У такої особистості, як зазначає вчений І. Бех, формується втрата віри в себе, зрештою втрата свого «Я». Звідси тотальний конформізм і пристосування як основні психологічні механізми побудови життя. До них приєднується усвідомлення людиною себе як жертви суспільних впливів і примирення з цим [там само]. Отже, робимо висновок про те, що при таких обставинах вона (людина) втрачає вищі життєві цінності. Одночасно, виявивши проблему, ставимо запитання: Як змінити вектор розвитку учня, який би формувався як особистість? Як вибудувати виховну роботу в навчальному закладі?

Звертаємо увагу на те, що вітчизняними науковцями розвиток розглядається як процес, який дете-

рмінується як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками, що зумовлюють кількісний і якісний ріст організму [2;3], тобто розвиток веде пізнавальний «пошук особистістю ідеалу, зразка в соціумі, в культурі, включає емоційно-вольову зосередженість на створенні себе, розкритті свого власного самобутнього «я» [4]. У ході дослідження переконалися, що цей процес відбуватиметься успішніше тоді, коли людина усвідомить, яким чином формувати особистісну концепцію, а розпочавши із самопізнання, саморозвитку, самонавчання, самовиховання, самовизначення. Стан сучасного виховного процесу аналізує І. Бех у праці «Особистість як мета сучасного виховання», подає наукові рекомендації, серед яких варто визначити надважливі: «життя підростаючої особистості вправляти в культурі гідності, а не в культурі користі, дотримуючись при цьому морального раціоналізму; соціальний патронаж, опіку над особами з обмеженими можливостями і т. ін. варто перетворити у відповідні виховні технології й культивувати їх в освітньому процесі; ціннісно збагатити природну захопленість суб'єкта різноманітними аспектами життя: поставити його у позицію «неалібі у бутті», за М. Бахтінім, де він формувався б як його повноцінний суб'єкт; виховувати особистість як суб'єкта діяльності, яка розуміється

й здійснюється як форма розвиненої культури, оскільки тільки в ній матеріалізуються вищі духовні цінності; варто формувати у підрастаючої особистості цілісну картину світу як основу її гуманізму. Тільки там, де світ стає картиною, вперше виявляється гуманізм людини. Чим із більшим наступом діє суб'єкт, тим стрімкіше відбувається споглядання світу, й наука про світ перетворюється в науку про людину, про її справжній смисл і призначення [1, с.6]. Отже, при організації освітнього процесу в закладах освіти необхідно за основу взяти «феномен ціннісного масштабу людини», крім того, викладені позиції мають стати засадами розвивального виховання, яке сприятиме створенню педагогічних умов для побудови індивідуальної траєкторії ціннісно-сислового самовизначення особистості, що, у свою чергу, стане основою її діяльності в природному й соціокультурному світі.

Долучаємося до думки вченої Л. Калініної, що керувати всіма видами особистісного розвитку не легко, це «не є спонтанний процес саморозвитку, особливо в масових школах» [5, с.12-21].

Із 2009 року нами проводиться дослідження питання щодо формування особистості учня як Людини, гідного довіри. Концепцією та програмою «Уроки довіри в сучасній школі» передбачено критерії оцінювання рівня розвитку учня-Людини, гідного довіри, які включають змістові, ціннісні компоненти та результати процесу формування довіри, а також за змістом концепції, програм та уроків розроблено психолого-педагогічні тренінги для педагогів, батьків учнів школи та активу органів учнівського та батьківського самоврядування.

Оцінювання проводиться за критеріями та показниками, зокрема: 1. Звернення учня до почуття власної гідності та цінності (сприймає себе таким, яким є; цінує себе як важливого в дитячій групі за інтересами та учня класу; реально сприймає та оцінює власні здібності; цінує та розуміє важливість цінностей Людини, гідної довіри: чесність, ширість, відкритість, сміливість та ін.). 2. Поважає право інших мати цінності та власну думку, які суперечать його переконанням (співчуває дітям, дорослим; турбується про інших; ставить під сумнів різні форми насильства людей; цінує в людині вміння вислухати, мати власну думку й сам цього дотримується). 3. Одержує задоволення від почуття належності до груп за інтересами (усвідомлює власний внесок та внесок інших у досягнення мети; цінує членів сім'ї; формує, підтримує та цінує позитивні взаємини; розуміє необхідність належати до різних груп за інтересами й цінує дружбу, творчу співпрацю). 4. Відчуває відповідальність за здоров'я особисте та інших (цінує власне здоров'я й безпеку, а також піклується про себе та інших; усвідомлює необхідність приймати рішення, які сприятимуть зміцненню здоров'я; аналізує цінності й думки різних груп учнів відповідно до способу життя, здоров'я; усвідомлює необхідність ведення здорового способу життя). 5. Намагається реалізувати свій потенціал (усвідомлює необхідність докладати зусилля для досягнення результату; розуміє значення руху для розвитку, цінує допомогу

інших у досягненні якісних результатів; прагне досягти якісних показників у власному розвитку, підтримує інших учнів в їх інтелектуальному, духовному й фізичному розвитку; завжди прийде на допомогу іншим, якщо інтересам щось загрожує). 6. Уміє спілкуватися у різних умовах (уміє спілкуватися з учнями класу, школи, вдома, у позашкільному середовищі, сформоване вміння використовувати ввічливі слова; уміло буде діалог з іншими учасниками груп, відверто ділиться ідеями, почуттями та думками; бере участь у різних видах ігрової діяльності, швидко знаходить способи спілкування з їх учасниками; активно обговорює в групах ідеї, заходи щодо їх упровадження). 7. Уміє приймати рішення як особа та учень класу, школи (обговорює з однокласниками варіанти вирішення окремих проблем класу чи школи та вміє знаходити консенсус з важливих шкільних проблем; аналізує не лише свої переваги у вирішенні певних питань з життя класу, але й справедливо аналізує дії кожного в дотриманні обіцянки оцінює сильні сторони інших учасників колективної справи; при здійсненні особистого вибору враховує також потреби інших, пояснює причини прийняття рішень; намагається давати реальні обіцянки собі та іншим, усвідомлює відповідальність щодо їх дотримання). 8. Здатний позитивно вирішувати проблеми (аналізує проблемні ситуації членів сім'ї, класу, школи й позашкільного середовища, помічає й аналізує ситуації, в яких не враховуються потреби або сподівання інших); керує особистими потребамитасподіваннями, знаходить шляхи розв'язування конфліктних ситуацій; упевнено, подружньому діє під час вирішення проблем у групах; знаходить способи, необхідні для досягнення особистої мети або мети класу (потреби й сподівання), обговорює пріоритети для досягнення визначених класом цілей). 9. Пояснює, як взаємини з різними людьми впливають на вирішення проблем (знаходить людей, які заслуговують на довіру, уміє з ними контактувати, планувати й вирішувати певні завдання; розуміє, що люди бувають різні (за традиціями, культурою, віруванням); уміє пояснити, як можна побудувати дружні взаємини, обговорює переваги дружби; обговорює, як можна забезпечити довіру в класі, враховує сподівання й потреби інших). 10. Робить корисний внесок у діяльність класу, групи, школи (активно бере участь в обговореннях проблем класу чи школи, визначає посильний свій внесок щодо їх вирішення; задіяний у розробці класних правил чи правил груп за інтересами, упевнено працює в малих групах, може успішно сприяти їхній діяльності; уміє самостійно працювати для досягнення поставленої мети, співпрацює з тими людьми, яким довіряє; упевнено працює у великій класній групі, намагається не порушувати прийняті правила етикету, уміє працювати в команді разом з іншими для досягнення поставленої мети). У ході дослідження переконалися, що учні мають усвідомлювати свою унікальність та індивідуальність. У кожного з них свій характер, фізичний стан, інтелектуальні здібності, соціальна роль, і це важливо для розуміння в

колективи, щоб вихованці потоваришували, щоб у них сформувалися названі морально-духовні цінності.

Програма включає розділи: «Хто я? Який я?: Хто ми? Які ми?» (для дітей підготовчої групи та учнів 1-4 класів); «Людина починається з добра: пізнаю, довіряю/не довіряю, змінюю/змінююсь» (для учнів 5-7 класів); «Людина з довірою до себе й світу – гармонійна людина» (для учнів 8-9 класів); «Людина, гідна довіри: життєвий вибір» (для учнів 10-11 класів). *Мета програми полягає в управлінні процесом формування довіри в соціально-освітньому просторі школи як чинника результативності та ефективності педагогічного та учнівського партнерства, творчого розвитку та успішної соціалізації учнів, яка базується на основі довірчої взаємодії, позитивних цінностей дітей, батьків, учителів, вихованні поваги один до одного, взаємної підтримки й відповідальності.*

Чому довірку взаємодію вважаємо ціннісним орієнтиром сучасної освіти та сучасного управління навчальним закладом? Це спільна діяльність, результативність якої залежить від довіри між учасниками взаємодії. Ці поняття характеризують відносини в системі «людина – людина». Поняття «довіра» тлумачиться багатьма дослідниками різних наук, в першу чергу, філософії, психології, соціології, етики. Філософ Ф.Фукуяма визначив довіру як соціальну чесноту. Практично всі автори (В. Вічев, Б. Ф. Поршнев, Б. А. Рутковський, Я. Янчев, Т.П.Скрипкіна та ін.), які займалися вивченням довіри як наукової категорії однакостайні в тому, що довіра - багатоаспектне явище, яке представляє як одну з умов соціалізації особистості, розкриття потенціалу учня-Людини у саморегуляції, самопізнанні, самоактуалізації, знаходженні особистих смислів, успішної інтеграції в соціокультурний простір. Вважаємо, що формування довіри у школах – важливий і конче необхідний процес, який є складовою всього життя сучасної школи, встановлюється в системі фундаментальних філософських, культурологічних, соціальних, психологічних і педагогічних понять, а також відносин між ними.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа» функціонування закладу системи загальної середньої освіти як відкритого в громадянському суспільстві передбачає розширення її освітніх та соціалізуючих функцій. Для забезпечення ефективності, має бути зорієнтованою на діалог у педагогічній роботі з дітьми та їхніми батьками, спрямованою на розвиток міжособистісного і міжгрупового спілкування, в якій домінують тенденції до розширення довірчої взаємодії з різними соціальними інститутами (сім'я, підприємства, культурно-просвітні, медичні, правничі установи, суспільні та громадські організації, місцева влада та ін.). Керувала нами ще й така логіка дослідження: на сучасному етапі гостро стоїть завдання осмислення та пізнання буття, «створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її життєвого потенціалу. На цій основі має формуватися нова «педагогіка – педагогіка компетентної,

відповідальної людини» [6], людини, якій довіряють (авт.). Це спонукає до пошуку нових концептуальних ідей, упровадження елементів соціальних практик, створення «школи формування довіри». Важливо відмітити й те, що сьогодні знання – це не просто стратегічний ресурс організацій, держави, воно стало самостійною економічною категорією.

Обсяг знань у світі швидко зростає, тому виникає проблема щодо управління ними. Доведено, що «ефективне та дійове управління знаннями є необхідним для збереження та підвищення працездатності будь-якої організації, а також для її пристосування до надзвичайно динамічного оточення. Упровадження підходу управління знаннями неможливо без оновлення організаційної культури, яке передбачає прийняття оновлених організаційних цінностей, а саме: довіра (без неї неможливий розвиток); відкритість (до взаємного збагачення знаннями); повага (до думки, ставлення, підходу, поглядів...); гармонія («в душі та навколо неї»); відповідальність («знання – це сила», а сила має бути соціально відповідальною) [7, с.27-30].

Як зазначено в концепції «Нова українська школа», основна місія її – «допомогти розкрити та розвинути здібності дитини (учня), таланти, її можливості на основі партнерства між учителем, учнем і батьками», щоб на виході зі школи можна було одержати сформованого учня як особистість, який володіє такими вміннями та навичками: «різними видами читання, здатністю доносити думку, критично мислити, логічно захищати позиції, бути творчою, уміти вирішувати проблеми, долати ризики, приймати рішення, мати високий емоційний інтелект» [8], учня, який, на наше переконання, готовий до роботи в команді, адже він як особистість знаходиться в центрі всіх етапів розвитку. Адже Школа формування довіри - це навчальний заклад (вектор розвитку суб'єктів внутрішкільного освітнього простору), у якому учнівський, педагогічний та батьківський колективи, вивчаючи поняття «довіра/недовіра», упроваджуючи покроково моральні цінності за програмою «Уроки довіри в сучасній школі», роблять її дружньою, успішною, справедливою й чесною у міжособистісних взаєминах та готовою до активної роботи з громадою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бех І.Д. Особистість як мета сучасного виховання / Матеріали VII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / [Упор. Назаренко Г. А.] – У двох томах. Том 1. – Черкаси: ЧОПОПІ, 2015. – 189с.
2. Психологический словарь /под ред. В.В. Давыдова и др. – М.: Педагогика, 1983. – 447с.
3. Психологический словарь /под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Педагогика - Пресс, 1999. - 440 с
4. Коновальчук В.І., Гаряча С.І. Розвиток особистості в освітньому просторі / Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp17/Konovalchuk.pdf

5. Калініна Л.М. Управління новою українською школою /Директор школи, № 1–2 (793—794), січень 2017. – С.12-21. шляхи практичної імплементації в Україні / Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-2/doc/1/05.pdf>
6. Сисоєва С.В. Освіта і особистість в умовах цивілізаційних змін. *Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір*: зб. наук. пр. / за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. К.: Хмельницький, 2008. – 530 с.
7. Маматова Т. Управління знаннями в публічному управлінні: методологічні засади та 8. Політична пропозиція «Нова українська школа» // Загальна середня школа / Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/12/14/uryad-zatverdiv-politichnu-propozicziyu-shhodo-reformuvannya-zagalnoyi-serednoyi/>